

”FÖR MIG FINNS INGET ANNAT VAL”

RAOUL WALLENBERG 1912–2012

Raoul Wallenberg är affärsmannen och diplomaten som under andra världskrigets slutfas räddade tiotusentals ungerska judar undan de nazistiska förintelslägren. Men Raoul Wallenberg fick aldrig själv berätta sin historia. Det här är berättelsen om den unge svensken vars val gjorde honom till hjälte och odödlig symbol.

"HAN SKA VÄXA UPP TILL EN ENKEL OCH GOD MÄNNISKA"

Raoul Wallenberg föds den 4 augusti 1912 i Kappsta på Lidingö. Bara några månader tidigare avlider hans far och i Raoul ser alla en ersättare för den bortgångne fadern. En man som bara hade en önskan för den son han aldrig fick träffa: att han ska växa upp till en enkel och god människa.

Raoul Wallenberg är omgärdad av starka personligheter under sin uppväxt och han utvecklas till en självständig och ansvarsfull individ. Från tidig ålder reser han ut i världen för att hälsa på sin farfar – diplomaten och affärsmannen Gustaf Wallenberg. Familjen Wallenberg präglas av en kosmopolitisk världssyn, Raoul uppmuntras att resa och lära sig språk. Familjen fäster tidigt stora förhoppningar på honom, vilka han ser som sin plikt att uppfylla.

Häro Farfar,
Jag hade tur med
efter en timskäng överliggna
få ett visum som turist ut
går ingen reguljär bit försä
ämnar fara med en liten båt
länge och den far i morgon
till vid en massa intressant
så att jag kommer att få
glad att närigheten nu ha
i

ÄLSKADE FARFAR...

Farfar Gustaf har stor betydelse för Raoul Wallenberg. När han avlider 1937 får Raouls och farfaderns brevväxling och utbyte av tankar och idéer ett abrupt slut. Raoul tvingas nu att ta egna beslut.

”HAN VILL SE VÄRLDEN, INTE JOBBA PÅ BANK”

Raoul Wallenberg förväntas börja arbeta inom bankvärlden, men vill hellre utbilda sig till arkitekt. Vetgirig och rastlös som han är ger han sig dock istället ut för att upptäcka världen. Wallenberg arbetar bland annat i Haifa i Israel där han träffar judiska familjer från hela världen som här hittat en fristad. Han blir djupt berörd över deras berättelser om systematisk förföljelse och pogromer.

När andra världskriget bryter ut 1939 är Wallenberg tillbaka i det neutrala Sverige. Han engagerar sig i hemvärnet men tar sedan anställning vid en handelsfirma inom import och export mellan Sverige och Ungern. Ägaren Koloman Lauer är en svensk-ungersk jude som på grund av antisemitiska lagar inte längre kan göra affärer med hemlandet. Han överlåter istället åt Wallenberg att bli verksamhetens ansikte utåt och snart är Raoul befordrad till handelsfirmans internationella chef.

DRÖMMEN OM ATT FÅ GÖRA EN INSATS

Under krigsåren i Stockholm ser Raoul Wallenberg en kväll Leslie Howards film Pimpernel Smith, som anspelar på den klassiska franska äventyrsromanen Röda Nejlikan. Handlingen är förflyttad från revolutionens Frankrike till det samtida Europa och huvudpersonen räddar förföljda judar på flykt undan nazisterna.

Filmen gör stort intryck på Raoul Wallenberg. För sin syster beskriver han att han också vill göra skillnad, att han önskar göra en insats för människor i nöd.

”DEN SLUTLIGA LÖSNINGEN” I UNGERN

Sedan november 1940 är Ungern allierat med Tyskland. I anfallet mot Sovjetunionen 1941 strider Ungern vid Tysklands sida.

I Ungern fanns sedan mellankrigstiden nationalism och antisemitism och landet införde ett flertal antijudiska lagar.

Judiska män tvångskommenderades till arbetsläger. Ca 18 000 judar som inte kunde bevisa att de var medborgare deporterades och avrättades 1941, men Ungerns resterande judiska befolkning på omkring 800 000 judar levde ännu i början av 1944.

Läget förändrades i mars 1944 då Tyskland övertog makten i Ungern för att tillsammans med ungerska medhjälpare lösa ”judefrågan”. På mindre än två månader avgick ca 150 fullastade tåg med totalt 437 400 judar från Ungern till slutstationen Auschwitz–Birkenau. Officiellt deporterades judarna till arbetsläger men de ungerska ledarna och nazisterna visste att de skickades till en säker död.

ADOLF EICHMANN – KARRIÄRNAZIST OCH WALLENBERGS ANTAGONIST

Hjärnan bakom organiseringen av förintelsen av Ungerns judiska befolkning var SS-officern Adolf Eichmann. Vid Wannseekonferensen 1942 fick han personligen ansvaret för att organisera transporterna av judar och såg uppdraget i Ungern som sin möjlighet att avancera i hierarkin och bli befördrad till överste. Hans plan var att driva upp takten och effektivisera utrotandet maximalt, för att göra intryck på sina överordnade.

Adolf Eichmann kommer efter kriget att ses som en onskans gåtfulla symbol. Karriärnazisten som blev en nitisk tjänsteman i massmordets groteska och kyliga logik.

RÄDDA SÅ MÅNGA SOM MÖJLIGT INNAN DET ÄR FÖR SENT

Under 1944 börjar världen sakta inse vidden av den tyska utrotningspolitiken. Den amerikanske presidenten Franklin D. Roosevelt skapar organisationen The War Refugee Board, WRB, för att rädda de judar som finns kvar i de ockuperade delarna av Europa. WRB vänder sig till Sverige för att få hjälp och genom Koloman Lauer, som är inflytelserik i den judiska församlingen i Stockholm, får Wallenberg uppdraget som särskild attaché vid den svenska legationen i Budapest.

Han reser utan en tydlig plan men med siktet inställt på att göra vad som än krävs, med de metoder som behövs, i krigskaosets Budapest. Med diplomatisk immunitet kan han röra sig fritt och han har amerikanska pengar som ska täcka kostnader för hyror, mat åt tusentals människor och mutor.

Wallenbergs uppdrag är att rädda så många judar som möjligt undan den nazistiska förintelsen. Ett svårt och farligt uppdrag och tiden är nu knapp.

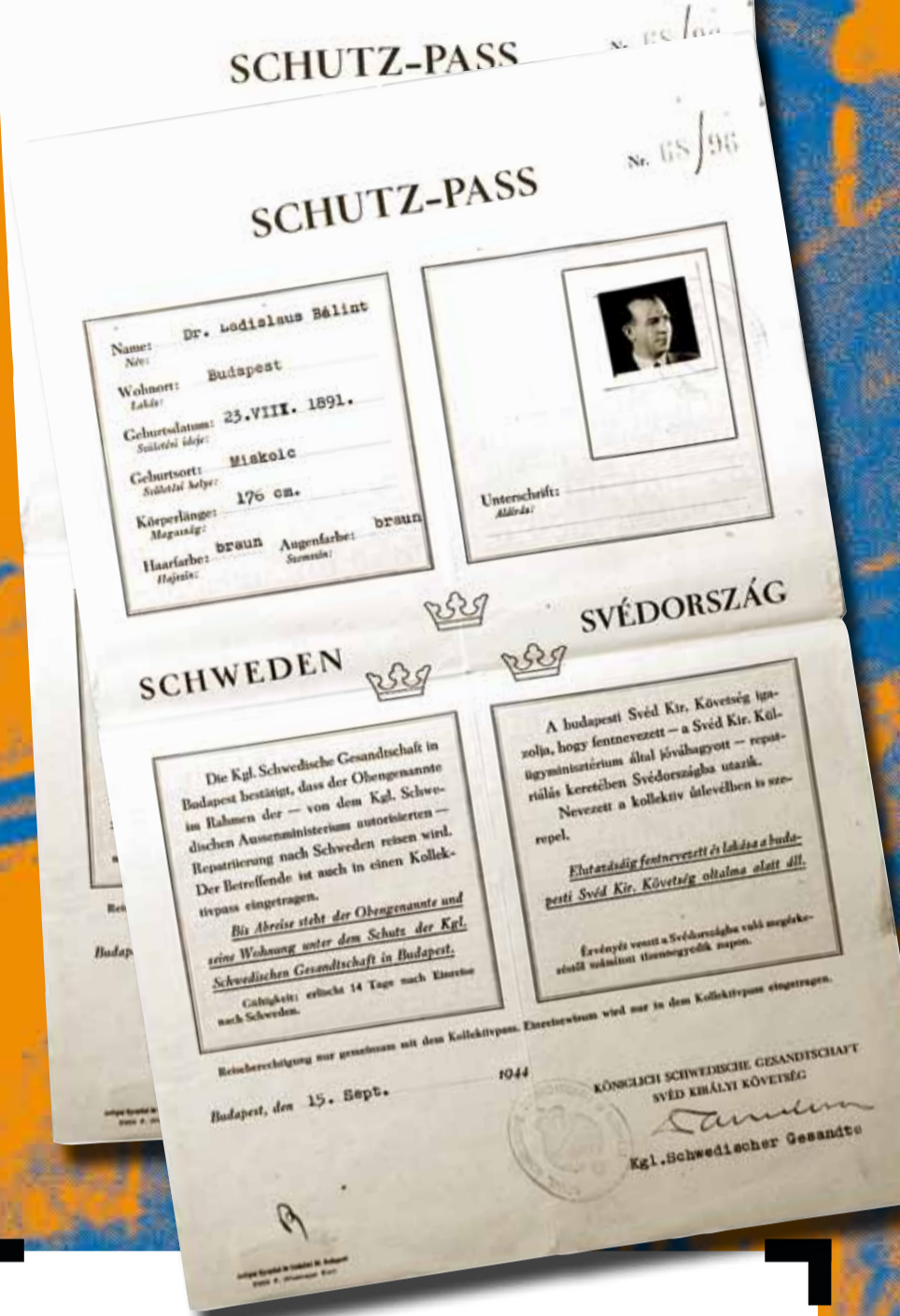

EN KAPPLÖPNING PÅ LIV OCH DÖD

När Wallenberg anländer till Budapest den 9 juli 1944 närmar sig Röda armén från öster. Tyskland vacklar men i samarbete med pilkorsrörelsen – ungerska nazister och antisemiter – intensifierar tyskarna deporteringen och mördandet av judar.

Det är en kapplöpning på liv och död och Wallenberg kastar sig in i uppdraget. För att ha en chans mot nazisternas effektivitet utökas legationen från 40 till 400 medarbetare. Många är judar som slipper bära den obligatoriska gula stjärnan.

SKYDDSPASS OCH SVENSKHUS

Den svenska legationen delar ut skyddspass till judar så att de får ett provisoriskt medborgarskap i neutrala Sverige. Genom att muta och utpressa ungerska tjänstemän lyckas Wallenberg få tillstånd att tillverka fler och fler. Köerna av desperata judar ringlar långa utanför de neutrala legationerna.

Wallenberg skaffar fastigheter runt om i Budapest där judar kan söka tillflykt. De så kallade svenskhusen förklaras vara svenskt territorium och utgör ett bräckligt men tillfälligt fungerande skydd. Outtröttligt arrangerar Wallenberg möten med politiker och inflytelserika personer som något sätt kan vara till hjälp. Han är väl bekant med tyskarnas byråkrati och använder det skickligt för att manipulera systemet.

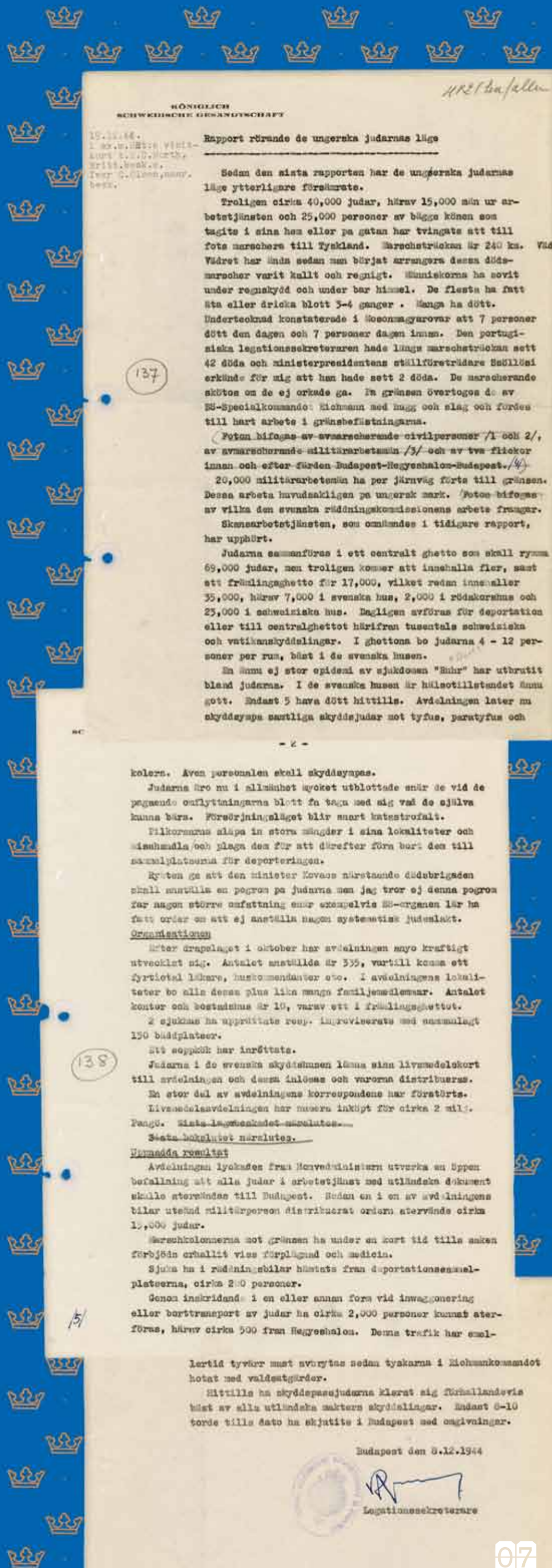

STATSKUPP FÖRVÄRRAR LÄGET

Hösten 1944 inser de flesta att kriget är på väg mot sitt slut. Den tyska armén är nu på reträtt, både på öst- och västfronten. De ungerska myndigheterna börjar få kalla fötter och avsätter den tyskvänliga delen av regeringen. Man ger order om att deportationerna av judar ska upphöra och Adolf Eichmann tvingas lämna Ungern.

Ett par månader av visst lugn inträder. Wallenberg och den svenska legationen hinner utfärda fler skyddspass och ge ytterligare skydd åt den judiska befolkningen.

Men den 15 oktober 1944 kommer bakslaget. Efter att tyskarna genomfört en statskupp kommer pilkorsarna till makten och en fanatisk ungersk antisemit blir premiärminister. Eichmann återvänder för att återuppta sitt uppdrag och tvingar nu folk att gå till fots till förintelslägren. Tusentals dör i dessa så kallade dödsmarscher och gång på gång ger sig Wallenberg och hans medarbetare ut på vägarna för att dela ut mat och rädda dem de kan.

4821/ba/jalla

KÖNIGLICH
SCHWEIZERISCHE GESANDTSCHAFT

19.10.44.
1. avdelningens vakt-
brev 10.10.44.
Erich Beck's.
Tysk C. (Eichmann)
best.

Rapport rörande de ungerska judarnas läge

Sedan den sista rapporten har de ungerska judarnas läge ytterligare försämrats.

Troligen cirka 40,000 judar, härav 15,000 män ur arbetstjänsten och 25,000 personer av bägge könen som tagits i sina hem eller på gatan har tvingats att till fots marschera till Tyskland. Marschsträckan är 240 km. Vädret har ända sedan man börjat arrangera dessa döds-marscher varit kallt och regnigt. Människorna ha sovit under regnskydd och under bar himmel. De flesta ha fått äta eller dricka blott 3-4 gånger. Många ha dött. Undertecknad konstaterade i Mosonmagyaróvár att 7 personer dött den dagen och 7 personer dagen innan. Den portugisiska legationssekreteraren hade längs marschsträckan sett 42 döda och ministerpresidentens ställföreträdare Szöllösi erkände för mig att han hade sett 2 döda. De marscherande sköts om de ej orkade gå. En gränsen övertogs de av SS-Specialkommando: Eichmann med mugg och slag och fördes till hårt arbete i gränsbefästningarna.

Foton bifogas av avmarscherande civilpersoner 7/1 och 2/ av avmarscherande militärbetänkar 3/ och av två flickor innan och efter färden Budapest-Regyeshalon-Budapest. 4/ 20,000 militärbetänkar ha per järnväg förts till gränsen. Dessa arbeta huvudsakligen på ungersk mark. Foton bifogas av vilka den svenska räddningskommissionens arbete framgår. Skansarbetstjänsten, som omnämndes i tidigare rapport, har upphört.

Judarna samlas i ett centralt ghetto som skall rymma 69,000 judar, men troligen kommer att innehålla fler, samt ett främlingsghetto för 17,000, vilket redan innehåller 35,000, härav 7,000 i svenska hus, 2,000 i östrikorshus och 25,000 i schweiziska hus. Dagligen avförs för deportation eller till centralghettot härifrån tusentals schweiziska och vaticanskylddslingar. I ghettona bo judarna 4 - 12 personer per rum, bäst i de svenska husen.

En ännu ej stor epidem av sjukdomen "Ehr" har utbrutit bland judarna. I de svenska husen är hälsoförhållandet ännu gott. Endast 5 hava dött hittills. Avdelningen later nu skyddsgaspartier tillägnade judar mot tyfus, paratyfus och

- 2 -

kolera. Även personalen skall skyddsgaspartier.

Judarna är nu i allmänhet mycket utblottade när de vid de pågående omflyttningarna blott få taga med sig vad de själva kunna bära. Försörjningsläget blir snart katastrofalt.

Pilkorsarnas släpa in stora mängder i sina lokaliteter och misshandla och plaga dem för att därefter föra bort dem till samlingsplatserna för deporteringen.

Rykten gå att den minister Kovacs närliggande dödsbrigaden skall anställa en pogrom på judarna men jag tror ej denna pogrom får någon större omfattning emellertid SS-organen lär ha fått order om att ej anställa någon systematisk judesläkt.

Organisation

Efter drapelaget i oktober har avdelningen nytt kraftigt utvecklat sig. Antalet anställda är 335, var tillkommit ett fyrtiotal läkare, huskommandanter etc. I avdelningens lokaliteter bo alla dessa plus lika många familjemedlemmar. Antalet kontor och bostadshus är 19, varav ett i främlingsghettot.

2 sjukhus ha upprättats resp. improviserats med sammanlagt 150 bäddplatser.

Ett soppök har inrättats.

Judar i de svenska skyddshusen lämna sina livsmedelskort till avdelningen och dessa inlämnas och varorna distribueras.

En stor del av avdelningens korrespondens har förtrötts.

Livsmedelsavdelningen har nuvarande inköpt för cirka 2 mil. Pengar. Sista lagstämmandet avslutades...

Stata bokslutet avslutades.

Önskad resultat

Avdelningen lyckades från Konventionsministern utverka en öppen befallning att alla judar i arbetstjänst med utländska dokument skulle återvända till Budapest. Sedan en i en av avdelningens bilar utländsk militärperson distribuerat orden återvände cirka 15,000 judar.

Marschkolonnerna mot gränsen ha under en kort tid tillåtit saken förbjöds erhållit viss förplågning och medicin.

Sjuka ha i räddningsbilar hämtats från deportationssamlingsplatserna, cirka 200 personer.

Genom inskrivande i en eller annan form vid inläggning eller borttransport av judar ha cirka 2,000 personer kunnat återföras, härav cirka 500 från Regyeshalon. Denna trafik har emellertid tyvärr must avbrytas sedan tyskarna i Eichmannkommandot hotat med valdsåtgärder.

Hittills ha skyddspassjudarna klarat sig förhållandevis bäst av alla utländska makternas skyddslingar. Endast 8-10 torde tillåta döda ha skjutits i Budapest med omgivningar.

Budapest den 8.12.1944

Legationssekreterare

PILKORSARNA DÖDAR SINA EGNA LANDSMÄN

Pilkorsarna har ingen respekt för skyddspass eller diplomatisk immunitet och en våldsvåg sköljer över Budapest. Pilkorsare bryter sig in i svenskhusen, plundrar och mördar de judar som befinner sig där, släpar ut judiska patienter från sjukhus och avrättar dem på gatan.

Raoul Wallenberg kör till tågstationer och andra uppsamlingsplatser och beordrar officerare att släppa de judar som står med på hans listor. Listorna är ofta påhittade eller utökas på plats, allt i syfte att rädda så många judar som möjligt från att deporteras.

Det finns många vittnen till Wallenbergs insatser. Det berättas att han vid ett tillfälle fortsätter att sätta svenska skyddspass i händerna på de som deporteras med tåg, trots att han hotas av beväpnade pilkorsare. Han följer tåget ända till gränsen där han lyckas få alla passagerare under svenskt beskydd släppta.

KRIGET GÅR MOT SITT SLUT

Svenska legationen är hårt ansatt av pilkorsarna och på julafton 1944 totalförstörs legationens lokaler. Eichmann är mycket medveten om sin svenske antagonist och uttrycker att han vill låta skjuta "judehunden" Raoul Wallenberg.

Trots att det är uppenbart att Tyskland kommer att förlora kriget fortsätter Eichmann sitt uppdrag. I december 1944 har Röda armén nått fram till Budapest. Pilkorsarnas ledare har flytt. Eichmann ger ändå en sista order om att de 60 000 judarna som har stängts in i Budapests getto ska utplånas.

Men de neutrala legationerna ger en gemensam varning till den tyske generalmajoren som är beordrad att utföra massakern: Om han utför dådet kommer han att bli hängd som krigsförbrytare. Han avbryter aktionen och de 60 000 judarna räddas.

WALLENBERG FÖRSVINNAR

I januari 1945 är den nazistiska terrorn över. För Sovjetunionen är Ungern ett fiendeland och det brutala kriget har gjort gränsen mellan fiendesoldater, medlöpare, vanliga civila och neutrala suddig. Ingen lever säkert.

Raoul Wallenbergs uppdrag i Budapest är över men han vill snarast komma i kontakt med sovjetiska myndigheter för att planera organisationen av återföreningar av judiska familjer och återuppbyggnaden av samhället.

Den 17 januari 1945 ger sig Raoul Wallenberg av till det sovjetiska högkvarteret i ungerska Debrecen, eskorterad av den sovjetiska hemliga polisen.

Han återvänder aldrig. Raoul Wallenberg är endast 32 år gammal och får aldrig återse sin familj i Sverige.

”DEN SOM RÄDDAR ETT LIV, HAR RÄDDAT EN HEL VÄRLD”

Raoul Wallenbergs familj har sedan försvinnandet försökt få svar på sina frågor om hans öde, men utan resultat. Från ryskt håll hävdas att Raoul Wallenberg dog i Ljubljankafängelset i Moskva den 17 juli 1947, en uppgift som aldrig har bevisats och inte heller godtagits i Sverige.

De närmare omständigheterna kring den sista tiden i Raoul Wallenbergs liv är, och kommer troligen förbli, ett mysterium.

